

Puun ja kuoren välissä

ASUKASRAADIT JULKISUUDEN
MAHDOLLISUUKSIA KOETTELEMASSA

Suomalaisen yhteiskunnan ongelmia on vuosikymmenten saatossa peilattu modernin hyvinvointivaltion omien luomusten, lähiöiden, kautta. Seitsemänkymmentäluvulla oltiin huolestuneita asukkaiden vieraantumisen ja moraalien löyhyydestä, yhdeksänkymmentäluvulla lähiöitä on peilattu sosiaalisen syrjäytymisen ja yhteiskunnallisen passivoitumisen tyysijoina, joissa saattavat pesiä ulkomaalaisvastaisuuden sekä äärioikeistolaisuuden nousun ainekset (Pekonen 1999). Tällaiset mielikuvat lähiöistä ovat eläneet voimakkaina siitäkin huolimatta, että lähiöiden asukkaat ovat asettuneet vastustamaan asuinalueiden ”mustamaalaamista” (ks. Roivainen 1999).

Tultaessa 2000-luvulle on havahduttu siihen, että useimmat Suomen kolmestasadasta lähiöstä ovat perusteellisen saneerauksen tarpeessa. Kansalaisten osallistumismahdollisuuksia korostavassa ilmapiirissä asukkaille itselleenkin on avautumassa mahdollisuuksia osallistua omien asuinalueidensa suunnitteluun. Ajan henkeen kuuluu, että esimerkiksi maan hallitus korostaa uuden informaatioteknologian merkitystä kansalaisten vaikuttamisen välineenä.¹

Uuden viestintäteknikan, erityisesti Internetin, valjastaminen paikallisen osallistumisen välineeksi ei ole uusi ajatus. Jo 1980-luvun alkupuolella monien digitaalisen demokratian ja tele demokratian teoriahahmotelmassa oletettiin, että verkko palvelee nimenomaan osallistuvia kansalaisryhmiä (esim. Barber 1984; Becker 1981). Tuoreimmassa keskustelussa korostetaan, että verkon merkitys paljastuu vain konkreettisten kokeilujen ja niiden analysoimisen avulla (esim. Sassi 2000; Bryan et al. 1999). Suomessa verkon merkitystä paikallisen demokratian kannalta on tutkittu toiminnallisesti mm. Kotikatu-projektissa Helsingin eri kaupunginosissa sekä Tampereella toimivalla Mansetorilla (Staffans et al. 1998; Heinonen et al. 2000). Mansetori on toiminut alustana myös toiselle tässä artikkelissa esiintyvälle asukasraadille.

Artikkelissa tarkastellaan kahden asukkaista koostuvan ryhmän, asukasraadin, yrityksiä hyödyntää erilaisia julkisuuden välineitä ja tiloja paikallisen osallistumisen työkaluina. Tampereella ja Kouvolassa toimintatutkimuksen keinoin toteutetussa hankkeessa kävi ilmi, että verkkojulkaiseminen tukee parhaiten asukkaiden omaa mielipiteenmuodostusta ja heidän kykyään muotoilla argumenttejaan. Asukasaktiivisuuden julkiseksi tekemisessä paikallisilla viestimillä on suuri merkitys. Konkreettisia keskusteluyhteyksiä muiden asukkaiden ja hallinnon välillä raati onnistui tuottamaan parhaimmin ”teknologiattomilla areenoilla”. Kasvokkaikekseluun rakentuneet tilanteet asettivat kuitenkin kovia vaatimuksia raatilaisten kommunikatiivisille ja poliittisille taidoille. Tutkimuksessa saatujen kokemusten valossa verkko ei ole itsessään ratkaisu paikallisen demokratian ongelmiin. Sillä voi kuitenkin olla keskeinen merkitys, koska se voi valmistaa aktiivisia kansalaisia selviytymään julkisuuden areenoilla eteen tulevista ongelmista.

Tutkimuksen lähtökohtia

Tampereen Tesoma ja Lehtomäki Kouvolassa kuuluvat kuuden ministeriön koodinoimaan Lähiö2000 -ohjelmaan, jonka tarkoituksena on etsiä ratkaisuja lähiöiden yhdysrakenteeseen, palveluihin ja sosiaaliseen aktiivisuuteen liittyviin ongelmiin. Helmikuussa 2002 molemmissa lähiöissä koottiin yhteen joukko paikallisia asukkaita, joiden tehtävänä oli omien kokemustensa perusteella määritellä paikallisia ongelmia ja niiden syitä sekä ideoida esityksiä ongelmien ratkaisemiseksi. Raatien kokoaminen asetettiin paikallisten organisaatioiden, Tampereen kaupungin Aluekehityksen sekä Lehtomäen ja Rekolan lähiöprojektin tehtäväksi. Tesomalla vapaaehtoisia osallistujia haettiin laajalla asukaskyselyllä. Lehtomäessä osallistujia houkuteltiin mukaan levittämällä ilmoituksia.

Tesomalla asukasraatiin on vuoden ajan osallistunut samat kaksitoista henkilöä. Lehtomäessä raadin koostumus on vaihdellut, mutta aktiivisten osallistujien määrä on pysynyt kymmenen ja viidentoista välillä. Edustuksellisuuden näkökulmasta ryhmät ovat olleet pieniä eikä niiden koostumus vastaa alueen väestöä pienoiskoossa. Tesomalla kolme neljästä raatilaisesta on ollut miehiä. Lehtomäessä sukupuolten voimasuhteet ovat kääntyneet päinvastaisiksi, ja osallistujista vain neljännes on miehiä.

Vaikka ryhmien koostumus on edustuksellisuuden näkökulmasta ongelmallinen, tasavertaisen ja harkitsevan keskustelun (deliberaation) ylläpitämisen näkökulmasta raatien koko on varsin ideaalinen. Noin kymmenen ihmisen raatiin mahtuu sen pienuudesta huolimatta hyvin monenlaisia näkökulmia. Ryhmän pienen koon ansiosta ristiriitoja ja epävarmuutta voidaan käsitellä ilman, että raadin olisi pakko vaipua vesitettyihin kompromisseihin tai pakotettuun konsensukseen (Kitzinger & Barbour 1999; Lunt & Livingstone 1996).

Asukasraatien toiminta on perustunut asukkaiden keskinäisille keskusteluille. Keskustelujen vetäjinä ovat toimineet joko Journalismin tutkimusyksikön tutkijat tai lähiöprojektin vastuuhenkilöt. Paikalliset projektityöntekijät ovat osallistuneet raatityöskentelyyn välittämällä raatien esityksiä kaupungin hallinnolle järjestämällä asukkaiden ja virkamiesten kohtaamisia sekä tuottamalla osallistujien pyytämää taustainformaatiota raatien työskentelyä varten.

Raatityöskentelystä tehtiin tietoisesti julkista, jotta se olisi myös muiden tahojen arvioitavissa. Raadeille luotiin mahdollisuuksia tehdä pohdintojaan tunnetuksi verkossa. Raadit hankkiutuivat yhteistyöhön paikallisten joukkoviestimien kanssa ja osallistuivat julkiseen toimintaan paikallisilla areenoilla: suunnittelukokouksissa, paikallisilla markkinoilla ja virkistymistapahtumissa. Uuden viestintätekniikan avulla raadeilla oli pääsy omia asuinalueitaan koskevaan viranomaistietoon. Tätä asiantuntijoiden välittämää tietoa analysoimalla raadit ovat voineet verrata omia käsityksiään suunnittelijoiden hallinnoimaan taustainformaatioon ja harkita omia päätelmiään, ennen kuin ovat tuoneet ne julkisuuteen.

Kaikilla raatityöskentelyssä hyödynnetyillä julkisuuden tasoilla on omat käytäntönsä, jotka asettavat asukkaiden julkisuuteen pääsulle omanlaisia rajoitteita. Tässä artikkelissa analysoimme sitä, millaiseksi raatien toiminta muotoutui julkisuuden eri areenoilla sekä millaisia karikkoja asukaslähtöisessä poliittisessa toiminnassa on kohdattu. Koska kyse on toiminnallisesta tutkimuksesta, jossa tutkijat ja muut tukiryhmät (lähiöprojektit) osallistuvat aktiivisesti raatien työskentelyyn, pohdimme myös tutkijoiden osuutta raatien työskentelyssä.

Verkko: yksityisalueesta julkiseksi resurssiksi

Tesoman ja Lehtomäen asukasraatien tarkoituksena on ollut keskustella omiin kokemuksiinsa nojaten paikallisista elinolosuhteistaan, niiden hyvistä ja huonoista puolista. Keskusteluissa on korostettu sitä, että asukaslähtöinen osallistuminen on aina määrittelyprosessi. Määrittely lähtee liikkeelle aiheista ja teemoista, jotka asukkaat ovat kokeneet ongelmallisiksi. Ongelmien kartoituksesta edetään niiden merkityksen ja syiden määrittelyyn ja edelleen osallistujien mielipiteen muodostusta tukevien kysymysten muotoilemiseen sekä vastausten hakemiseen. Kumpikin asukasraati on työstänyt näkökulmiaan noin vuoden ajan pari kertaa kuussa. Kokousten lisäksi raadit ovat oman harkintansa mukaan toimineet myös muulla tavoin, esimerkiksi osallistumalla kaupunginosassa järjestettyihin suunnittelukokouksiin ja järjestämällä tapaamisia paikallisten virkamiesten kanssa.

Toiminnan julkisuus on ollut määrällisesti laajinta ja ”omaehtoisinta” raatien omilla verkkosivuilla. Arvioitaessa verkon merkitystä asukasraatien toiminnan ja julkisuuden tuottamisen välineenä huomio kiinnittyy neljään seikkaan: sivujen sijaintiin verkon arkkitehtuurissa, niiden julkaisu- ja toimituskäytäntöihin, sivujen sisältöihin sekä sivujen käyttöön.

Sijainti

Verkkojulkisuutta rakennettaessa yksi ratkaisevimmista kysymyksistä koskee verkkosivujen sijaintia. Sijainti asettaa reunaehdonsa sille, miten helppo sivuille on löytää, miten paljon verkon käyttäjiä sivut houkuttelevat ja mihin toimijoihin tai merkitysyhteyksiin sivut kytketään. Sivujen sijainti määrittää siis mielikuvia muun muassa sivujen uskottavuudesta ja luotettavuudesta.

Uusien verkkosivujen perustaminen edellyttää, että samalla rakennetaan verkon ylläpitojärjestelmä. Tämän jälkeen sivujen tunnetuksi tekemiseen tarvitaan laajamittaista ja tehokasta markkinointia. Tutkimushankkeen resurssit eivät riittäneet sen enempää teknisen rakenteen luomiseen kuin laajamittaiseen markkinointiinkaan. Siksi raatikokeiluissa lähdettiin siitä, että verkkosivut sijoitetaan valmiiseen verkkoympäristöön, joka on jo entuudestaan tuttu paikallisille verkon käyttäjille ja jossa sivujen teknisen ylläpidon ehdot täyttyvät ainakin kohtuullisesti. Ratkaisua perusteltiin sillä, että tämä takaisi parhaiten asukaslähtöisen verkkojulkaisemisen jatkuvuuden siinä vaiheessa, kun tutkijat vetäytyvät taustalle.

Tesoman raadin sivut sijoitettiin Mansetorin portaaliin.² Mansetori on Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön ylläpitämä kansalaislähtöinen julkaisualusta, jonka sisältöjä tuottavat pääasiassa tamperelaiset kaupunginosayhteisöt ja vapaamuotoiset kansalaisjärjestöt. Sivujen tuottamiseen osallistuvat lisäksi Tampereen yliopiston tiedotusopin opiskelijat. (Ks. Heinonen et al. 2000.)

Kansalaislähtöisyys toteutuu Mansetorin sivustoilla kahdella tavalla. Mansetorin toimituskunta ja mukana olevat tutkijat kouluttavat asukkaita sisällöntuottajiksi ja yhteisöjensä verkkosivujen ylläpitäjiksi. Niin sanotut Manseyhteisöt toimivat ensisijaisesti oman kaupunginosansa sisäisinä tiedotuskanavina ja paikallisen identiteetin luojina. Toiseksi Mansetorin osana toimivalla Mansefoorumilla pyritään virittämään aktiivista vuorovaikutusta asukkaiden ja kaupungin hallinnon välille. Paikallisen poliittisen keskustelun virittämisessä keskeisessä roolissa on ollut kaupunkilaisista koostuva Tampere-foorumi, jonka toimintaan ovat osallistuneet myös Mansetorin tutkijat.

Viisivuotisen olemassaolonsa aikana Mansetori on vakiinnuttanut paikkansa osana tamperelaista poliittista kulttuuria. Manseyhteisöjen kaupunginosasivustojen ylläpitoa nykyisin tukeva Tampereen kaupunki on suhtautunut positiivisesti paikallisyhteisöjen tuottamaan verkkojulkaisuuteen. Sen sijaan hallinnon asenne paikallista päätöksentekoa avoimesti haastavaan Mansefoorumiin on ollut pidättyvämpi ja ajoittain hyvinkin kriittinen (Ridell 2000, 79–80). Tesoman asukasraadin sivut on sijoitettu osaksi Mansefooriumia³. Tästä ratkaisusta on seurannut, että osa Mansefoorumiin liitetyistä jännitteistä on heijastunut myös Tesoman raadin sivuihin, vaikka jännitteet ovat syntyneet jo ennen asukasraadin perustamista.

Kouvolassa ei ollut Mansetorin tapaista kansalaislähtöistä portaalia. Alun perin tarkoituksena oli sijoittaa Lehtomäen raadin verkkosivut joko Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tai Kouvolan kaupungin verkkoympäristöön. Kumpikin ehdotus kariutui paikallisten resurssien puutteeseen. Väliaikaisratkaisuna päädyttiin siihen, että raadin sivut sijoitetaan Kouvolan seudun kuntayhtymän portaaliin⁴ ja että sivujen asemaa ja sijaintia arvioidaan myöhemmin uudestaan.

Kouvolan seudun kuntayhtymän portaalissa Lehtomäen asukasraati on mielletty osaksi kuntayhtymän Allmap -projektia⁵, jossa kehitetään paikallisia paikkatietopalveluja. Raadista tietämättömän satunnaisen verkon käyttäjän on siksi ollut miltei mahdotonta löytää raadin sivuille. Lisäksi sivujen ylläpitoon on liittynyt kosolti käytännön vaikeuksia. Kuntayhtymän portaalin muutostöiden takia raadin sivut ovat olleet vuoden 2003 alussa jonkin aikaa kokonaan suljettuna.

Vuoden kestäneen ”väliaikaisratkaisun” jälkeen kuntayhtymässä on valmis teilla ratkaisu, jossa asukasraati saa oman www-osoitteensa (domainin). Samaan aikaan paikalliselle asukastuvalle on saatu raatilaisten käyttöön tietokoneet ja verkkoyhteydet. Tämä luo edellytykset sille, että raadin tuottama paikallisjulkisuus on vihdoin tekijöidensä ja muiden asianosaisten ulottuvilla.

Verkkosivujen käyttöönoton vaikeudet Kouvolassa eivät johdu yksinomaan paikallisista toimijoista. Raatityöskentelyyn ja verkon hyödyntämiseen tarvittavat resurssit oli tarkoitus saada valtion Lähiö 2000 -ohjelmasta. Lehtomäki valittiin ohjelmaan, mutta sen rahoittaminen jätettiin paikallisen työvoima- ja elinkeinokeskuksen vastuulle. Toiminnan edellyttämä rahoitus vahvistettiin miltei kymmenen kuukautta raatikokeilun aloittamisen jälkeen.

Julkaisemisen käytännöt

Verkkosivujen ylläpito haluttiin antaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa raatilaisten itsensä haltuun. Tesoman raadin kahdestatoista jäsenestä kymmenellä oli jo ennestään oma sähköpostiosoite, ja monet heistä olivat tottuneita internetin käyttäjiä. Tesoman raatiin osui myös yksi tietotekniikan ammattilainen. Lehtomäen parinkymmenen raatilaisen joukosta kahdella jäsenellä oli oma sähköpostiosoite ja vain yhdellä raatilaisella oli aikaisempaa kokemusta verkkojulkaisemisesta. Vaikka erot tietoteknisissä taidoissa saattoivat olla sattumaa, ne kuvaavat silti omalla tavallaan verkottumisen alueellisia eroja.

Raatilaisilta ei edellytetty aiempaa verkko-osaamista, mistä syystä raatilaiset tuottivat materiaalia verkkosivuja varten ensisijaisesti keskustelemalla. Raatilaiset ottivat lisäksi valokuvia keskustelussa esiin nousseista kohteista sekä laativat ongelmien paikallistamiseksi ja argumentaationsa tueksi karttoja. Keskustelumuis-tioiden kirjoittaminen lankesi hankkeen tutkijoiden tehtäväksi. Tesomalla he vastasivat myös raadissa tuotetun aineiston viemisestä verkkoon. Kouvolassa verkkosivujen ylläpito kuului paikallisen lähiöprojektin tehtäviin. Toisin kuin hankkeessa

oli ajateltu, tämä työnjako säilyi miltei muuttumattomana koko ensimmäisen toimintavuoden ajan.

Se että verkkosivujen sisältöjen tuotanto ei ollut raatilaisten itsensä käsissä vaan siihen tarvittiin "välikäsiä", johtui osittain siitä, että asukkaat eivät koeneet verkkojulkaisemista itselleen kovin luontevaksi. Osittain työnjakoa perusteltiin silläkin, että tutkijoiden panokseen raatien työn kirjaajina oltiin tyytyväisiä. Mitä pidemmälle toiminnassa edettiin, sitä enemmän raadeissa alettiin keskustella siitä, että raatilaiset ottaisivat julkaisemisen kokonaan omalle vastuulleen. Tesomalla tämä askel on jo otettu, ja jatkossa asukkaat siirtyvät vähitellen kaupunginosansa verkkosivujen ylläpitäjiksi.

Tutkijoiden asettumista kansalaistoiminnan kirjureiksi voi pitää jonkinlaisena pettymyksenä. Toisaalta tähän tilanteeseen ajaututtiin paljolti käytännöllisistä syistä. Parin tunnin mittaisiin keskusteluihin uppoutuminen kahden viikon välein oli jo itsessään aikamoinen ponnistus vapaaehtoisille raatilaisille. Sitä paitsi keskustelujen kirjaaminen ja niissä esitettyjen mielipiteiden kontekstoiminen ei ole kaikkein yksinkertaisimpia kirjoitustehtäviä.

Jättämällä raatityöskentelyn dokumentoinnin tutkijoille raatilaiset saattoivat keskittyä mielipiteiden esittämiseen ja toisten näkemysten kuuntelemiseen. Vaikka jotkut osallistuvan demokratian puolustajista ja kriitikoista edellyttävät, että kaikki toiminta lähtee kansalaisista itsestään, tämä on rajallisen ajan ja arkisen elämän paineissa usein mahdotonta (Peters 1999). Osallistuvan demokratian harjoittamisessakin on oltava tilaa työnjaolle.

Raativityöskentelyssä saadut kokemukset täsmentävät niitä materiaalisia ehtoja, joilla verkko voi tukea kansalaisten paikallista osallistumista. Ihmisten pääsy verkkoon on vaikuttavan osallistumisen ehdoton, mutta ei riittävä edellytys. Verkkotaitojen lisäksi tarvitaan toimivaa yhteistyöverkostoa vapaaehtoisten kansalaisryhmien ja palkkatyötä tekevien asiantuntijoiden – järjestöihmisten, tutkijoiden tai viranhaltijoiden – kanssa. Tällaiseen yhteistyöhön sisältyy vaara siitä, että asukkaiden nimissä esitetyt ajatukset tukevatkin heitä avustavien asiantuntijoiden intressejä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asiantuntijaryhmien läsnäolo johtaisi aina kansalaisten autenttisina pidettyjen pyrkimysten vesittämiseen.

Sivujen sisällöt

Asukkaiden keskustelun perusteella tuotetut verkkosivut poikkeavat jo esitystavaltaan siitä, miten raatilaisten ajatukset esitettäisiin esimerkiksi journalismissa tai internetin keskustelupalstoilla. Uutisjournalismissa kansalaiset ovat usein uutisten kerronnan kohteina, mutta pääsevät hyvin harvoin itse puhumaan itsensä puolesta (Murdock 1992, 31). Online-keskustelufoorumeilla käyttäjillä on yleensä suhteellinen vapaus omien näkökantojensa esittämisessä. Keskustelu tapahtuu joko moderaattorin valvonnassa tai ilman minkäänlaisia rajoituksia ja valvontaa. Riippumatta siitä, onko keskustelu valvottua vai ei, online-foorumit eivät näytä rohkaisevan harkittuun argumentointiin tai syvälliseen deliberatiiviseen keskusteluun, jonka tarkoituksena olisi punnita ja vertailla keskustelussa esiin nousevia näkökulmia (Tsaliki 2002; Pietilä 2001).

Asukasraatien verkkosivuilla pyrittiin tietoisesti välttämään yllämainittuja ongelmia. Raatien keskustelut perustuivat harkittuun keskusteluun ja argumentointiin. Keskusteluissa pyrittiin myös – kuten deliberaatioon kuuluu – arvioimaan jo aikaisemmin esitettyjä argumentteja uudestaan ja tarkastamaan raadin käsityksiä tilanteiden muuttuessa (ks. Barber 1984, 193–195).

Verkkosivuilla pyrittiin esittämään mahdollisimman yksityiskohtaisesti se, mi-

ten raatien keskustelut etenivät. Harkitsevuuden kuvaaminen koettiin tärkeäksi ennen kaikkea siksi, että verkon käyttäjät voivat sen perusteella arvioida paitsi raatien esityksiä myös niihin johtaneita pohdintoja. Verkossa raatityöskentelyn kontekstoiminen on siinä mielessä helppoa, että muita viestimiä rajoittava julkisuustilan niukkuus – rajalliset palstamillimetrit tai lähetyssajat – ei sido verkkojulkaisemista.

Internetissä käytettävä lähes rajoittamaton tila luo mahdollisuuksia erityisesti pitkien ja kehittyvien prosessien kuvaamiseen. Raatien verkkosivuilla onkin tallennettu lähes kaikki materiaali, joka tuotettiin yli vuoden kestäneen toiminnan aikana. Tällä tavoin kokousmuistiot ja muu sivuille tuotettu materiaali toimivat eräänlaisena kansalaismuistina, jota hyödyntämällä raadin osanottajat ja muut verkon käyttäjät ovat voineet yksityiskohtaisesti tarkastella sivuilla käsiteltyjä asioita, kysymyksiä ja ehdotuksia sekä niiden alkuperää ja muotoutumista.

Raportoinnin yksityiskohtaisuudella ja kontekstoinnilla on myös varjopuolensa. Käyttäjän näkökulmasta rikas ja rönsyilevä sivusto voi olla luotaan työntävä kokemus. Sivujen käytettävyyteen ja navigoinnin helppouteen ei raatien verkkosivuilla ehditty kiinnittämään riittävästi huomiota. Sen sijaan materiaalin julkaisemisessa pyrittiin hyödyntämään joitakin aiemmin kehitellyistä verkkoon sopivista lajityypeistä. Näitä ovat esimerkiksi kunnallisille päättäjille suunnatut kyselyt, aloitteiden seuranta, kuvalliset esitykset, kartat ja suunnittelupelit (Ridell 2000, 86–87).

Asukasraadit suuntasivat verkossa kyselyjä paikallisille virkamiehille ja suunnitteluryhmille. Vastausten saaminen osoittautui ajoittain vaikeaksi, mikä vähensi raatien ja tukiryhmien intoa kyselyihin. Sen sijaan kuvallisia esityksiä ja erityisesti raatien luomia karttoja käytettiin kokeilussa varsin runsaasti.

Molemmat raadit ovat analysoineet alueillaan ilmeneviä liikenneongelmia ja luoneet nettikarttoja, joihin on sijoitettu esimerkiksi liikenteellisesti vaaralliset paikat. Karttoja ei ole vain julkaistu verkkosivuilla, vaan raatilaiset ovat myös esitelleet niitä paikallisille virkamiehille ja päätöksentekijöille. Tämä toimintatapa on selvästi lisännyt raatilaisten osallistumisen uskottavuutta paikallisten instituutioiden silmissä. Kartathan mielletään yleisesti asiantuntemuksen ja vallan välineiksi. Osoittamalla kykynsä laatia omia karttoja raatilaiset ovat hankkineet itselleen jonkinlaista asiantuntijan leimaa.

Tutkimushankkeen yhtenä tavoitteena oli vaikuttaa siihen, että kartan tarjoamat mahdollisuudet tuotaisiin Tampereella ja Kouvolan seudulla entistä voimakkaammin kaikkien asukkaiden saataville. Tesoman raati on esittänyt Tampereen kaupungille yksityiskohtaisen listan konkreettisista ideoista verkkopohjaisen kansalaiskartan kehittelyä varten. Ideapaperissa raati esittää esimerkiksi, että verkon käyttäjien pitäisi päästä analysoimaan oman alueensa sosiaalisia koostumusta koskevaa informaatiota, kuten tietoja väestömäärän kehityksestä, ikärakenteesta ja palvelujen kohdentumisesta. Karttaa tulisi voida käyttää avuksi myös, kun suunnittelijoille annetaan palautetta.⁶

Verkkosivujen käyttö

Tutkimuksessa ei ole kartoitettu sivujen saamaa huomiota tai käyttäjien arvioita sivuista. Myöskään verkkosivujen kävijämääristä ei ole luotettavia tietoja. Tässä vaiheessa sivujen käytön laajuudesta saa jonkinlaisen käsityksen tarkastelemalla sivuilla käytyä keskustelua sekä arvioimalla yleisesti raatisivuja emännöivien portaalien suosiota ja verkkoyhteyksien määrää kokeilupaikkakunnilla.

Keskustelupalstalle lähetettyjen viestien määrän perusteella raatien toiminta ei ole rohkaissut kävijöitä esittämään mielipiteitään verkkosivuilla. Lehtomäen raadin sivuille keskusteluviestejä kertyi vain neljä kappaletta, mikä on sivujen

hankalan sijainnin takia jopa yllättävän paljon. Tesoman raadin sivuille kertyi noin kahdeksan ensimmäisen kuukauden aikana vain puolen tusinaa kommentteja. Vuoden 2003 alusta lähtien Tesoman asioista on voinut keskustella Mansefoorumin yleisellä keskustelupalstalla, jonne ei ole tätä kirjoitettaessa tullut vielä yhtään viestiä. Tesoman asioista on voinut keskustella lisäksi Tampereen kaupungin verkkosivuilla⁷. Myös sinne oli maaliskuun loppupuolelle tultaessa lähetetty vain kuusi viestiä.

Keskustelun vähäisyys kaikilla kolmella palstalla kertonee pikemminkin verkkokeskustelun käymiseen ja käynnistämiseen liittyvistä ongelmista kuin asukkaiden vähäisestä kiinnostuksesta omaa asuinalueitaan kohtaan. Tyhjiillään ammottava keskustelupalsta ei välttämättä innosta ketään ryhtymään pääavaajaksi. Päinvastoin keskustelun puuttuminen viestii verkon käyttäjälle siitä, että keskustelupalsta ei ole oikea foorumi vaikuttavan keskustelun käymiselle. Raatien sivuja markkinoitiin sekä Kouvolassa, mutta keskustelupalstan elävöittämiseen nämä ponnistukset eivät yltäneet. Tämä kertonee siitä, että kokeilujen osallistujatkaan eivät oikein jaksaneet uskoa verkkokeskustelun toimivuuteen.

Verkkosivujen käyttäjämäärien laskemiseksi ei ole olemassa kovin tarkkoja menetelmiä. Yhtenä varsin summittaisena arviointikriteerinä on käytetty sivulatausten määrää. Kouvolan seudun kuntayhtymän portaalista tätä tietoa ei ole. Mansetorilla sivulatauksia on kirjattu viimeksi huhtikuussa 2002, jolloin portaalin kolmella osiolla rekisteröitiin 64 500 sivulatausta. Esimerkiksi Tampereen kaupungin verkkosivuilla latausten määrä oli samaan aikaan kaksi miljoonaa. Lukujen vertailussa pitää huomioida, että Mansetori ja Tampereen kaupunki eivät ole instituutioina lainkaan vertailukelpoisia.

Välillisesti kävijämääriin vaikuttaa kaupunkilaisten mahdollisuus päästä verkkoon. Tamperelaisista 73 prosentilla on käytettävissään Internet-yhteys, mikä on selvästi enemmän kuin Suomessa keskimäärin (47 %). Kouvolassa verkkoyhteyksien määrät ovat kartoittamatta. Useiden arvioiden perusteella on todennäköistä, että Kouvolan luvut jäävät selvästi maan keskiarvon alapuolelle.⁸

Raatien verkkosivujen saamaa suosiota rajoittavat siis paljolti institutionaaliset ja rakenteelliset syyt. Vaikka kokeilussa ei ole pystytty juuriakaan vaikuttamaan näihin seikkoihin, on silti mahdollista, että asukkaiden ylläpitämien sivujen painoarvo nousee jatkossa. Mitä onnistuneemmin raadit ylläpitävät omaa toimintaansa ja läsnäoloaan verkossa, sitä todennäköisemmin ne onnistuvat tekemään itseään tunnetuiksi. Varovaista toiveikkuutta herättävät omien www-osoitteiden hankkiminen sivuille ja raatilaisten pyrkimykset ottaa julkaisutoiminta kokonaan omalle vastuulleen.

Lähes olemattomaksi jäänyt verkkokeskustelu ja vähäiseltä vaikuttava kävijämäärä ei tee raatien työtä merkityksettömäksi. Verkkosivuista on muodostunut keskeinen voimanlähde raatilaisten muodostaessa kuvaa itsestään kansalaisina (vrt. Sassi 2000). Sivulla on ollut myös suuri merkitys raatilaisten yrityksille saavuttaa huomiota paikallisissa viestimissä ja asuinalueiden epävirallisissa julkisissa tiloissa.

Tiedotusvälineisiin pääsy

Verkkosivut vahvistivat raatilaisten toimintaa sisällöllisesti ja symbolisesti. Sen sijaan verkko toimi huomattavasti heikommin, kun yritettiin tehdä raatien työtä julkiseksi ja virittää keskustelua niiden esityksistä. Tästä syystä raatityöskentelyssä on aika ajoin lähestytty paikallisia viestimiä ja pyritty nostamaan tätä kautta aiheita paikalliseen julkiseen keskusteluun.

Tampereella toimittajia kutsuttiin seuraamaan raadin kokousta kaksi kuukautta keskustelujen aloittamisen jälkeen. Kouvolassa raatilaiset halusivat pitää matalaa profiilia siihen saakka, kunnes heillä olisi omasta mielestään riittävästi tarjottavaa paikallisille viestimille. Siksi Kouvolassa tyydyttiin alkuvaiheessa lähettämään toimituksiin lehdistötiedotteita. Myöhemmin toimittajia on kutsuttu molempien raatien kokouksiin. Hankkeen tutkijat ja yhteistyökumppanit ovat molemmilla paikkakunnilla vastanneet yhteydenotoista paikallisiin viestimiin. Toimittajia kohdatessaan raatilaiset ovat toimineet itse omina puhemiehinään. Tutkijat ja lähiöprojektien edustajat ovat paria poikkeusta lukuunottamatta pysytelleet jutuntekutilanteiden ulkopuolella.

Molemmilla paikkakunnilla viestimet ovat huomioineet raatien toiminnan kohtuullisen näkyvästi. Tampereella paikalliset sanomalehdet ovat julkaisseet 12 juttua, joissa raati esiintyy päätoimijana. Radiossa raatityöskentely on ollut esillä neljästi, ja kerran asukasraadin edustaja on osallistunut televisiokeskusteluun paikalliskanavalla. Näiden lisäksi Mansetorin verkkojournalismiosiossa, Mansemediassa, on julkaistu useita juttuja Tesoman raadista.⁹

Kouvolassa tiedotusvälineiden kiinnostus heräsi varsin hitaasti. Toimituksiin hiukan arastellen lähetetyt ensimmäiset lehdistötiedotteet kuitattiin paikallisissa lehdistä pikku uutisina, eivätkä raadin tilaisuuksiin kutsutut toimittajat ilmestyneet aina paikalle. Vaisun alkuvaiheen aikana *Kouvolan Sanomien* yleisönosastolla käytiin viikasta keskustelua Lehtomäen oletetusta turvattomuudesta ja lähiön huonosta maineesta. Vaikka raatilaiset yrittivät viedä keskustelun yleisönosastolta lehden uutissivuille, tässä ei onnistuttu. Koko aihe katosikin pian paikalliselta agendalta. Tästä kokemuksesta oppineena raati on sittemmin alkanut toimia aktiivisemmin yhteistyössä tiedotusvälineiden kanssa. Tämän seurauksena erityisesti paikallinen sanomalehti, *Kouvolan Sanomat*, on pari kertaa antanut runsaasti palstatilaa Lehtomäen raadille.

Juttujen lukumäärän lisäksi esimerkiksi julkaistujen artikkelien dialogisuuden perusteella voi arvioida, miten tiedotusvälineet ovat suoriutuneet raatien työskentelyn esittämisestä. Dialogilla tarkoitamme tässä yhteydessä yksinkertaisesti intressitahojen kohtaamista, kun uutistekstissä esitetään kysymyksiä, joihin vastataan tai mielipiteitä, joita kommentoidaan (ks. Heikkilä & Kunelius 1997, 9–13).

Kouvolassa julkaistuissa jutuissa keskityttiin yksinomaan raadin toimintaan ja sen esittämiin ajatuksiin. Niinpä raadin ja muiden asianosaisten välille ei luotu lainkaan vuorovaikutusta. Tampereella sama asetelma toistui kolmanneksessa julkaistuista jutuista. Sen sijaan kahdessa kolmesta Tesoman raadista julkaistussa lehti- ja radiojutussa esiintyi jonkinasteista vuoropuhelua raatilaisten ja toisten osapuolten (useimmiten virkamiesten) kanssa. Näille jutuille oli tyypillistä, että raatilaisten näkökulma asetettiin hyvin johdonmukaisesti hallitsevaan asemaan suhteessa vallakkaisiin virkamieslähteisiin. Tämä näkyi siten, että kaupungin laatimaa yleissuunnitelmaa Tesoman kehittämiseksi verrattiin lehtijutuissa raatilaisten tekemiin ehdotuksiin. Näin kaupungin edustajat joutuivat perustelemaan lehdessä, miksi monia asukkaiden ideoita ei oltu otettu mukaan yleissuunnitelmaehdotukseen.

Aamulehdessä, Länsi-Sanomien -lehdessä ja Pirkanmaan radiossa yleissuunnitelman uutisointi johti hetkellisesti keskusteluun asukasosallistumisen käytännön mahdollisuuksista Tampereella. Tässä yhteydessä kaupungin edustajat toistivat useaan kertaan seuraavan kannan, joka esitettiin myös viestimissä:

– Raadin mielipiteet ja ehdotukset ovat perustellumpia [kuin muilla tavoin saadut asukkaiden ideat]. Koska ryhmä ei ole demokraattisesti valittu, sille ei voi kuitenkaan antaa suunnittelussa erikoisasemaa. (*Aamulehti* 30.9.2002.)

Tiedotusvälineiden luoma keskustelutilanne raukesi varsin nopeasti, mutta se antoi tilaa asukasraadin itsensä laatimalle yleisönosastokirjoitukselle. *Aamulehdessä* julkaistussa kirjoituksessa raatilaiset pääsivät arvioimaan sen toiminnasta esitettyjä näkemyksiä ja kommentoimaan kaupungin edustajien käsityksiä paikallisesta demokratiasta:

Paikallisvaaleilla valitut kaupunginosaraadit eivät ole kuuluneet suomalaisen kulttuuriin, joten tällaisen edellyttäminenkin on turhaa. Puhtaimmillaan demokratia esiintyy silloin, kun kaikki kansalaiset osallistuvat yhtäläisesti asioiden käsittelyyn. Asukasraadissa siihen on annettu halukkaille mahdollisuus. (*Aamulehti* 12.10.2002.)

Paikallisten viestimien avulla molemmat asukasraadit ovat onnistuneet hankkimaan julkista huomiota paremmin kuin verkossa toimiessaan. Tiedotusvälineiden paikalliseen asukastoimintaan kohdistama huomio kertonee siitä, että toimitukset ovat aikaisempaa halukkaampia seuraamaan virallisten instituutioiden ulkopuolista toimintaa. Toisaalta viestimien kiinnostuksen määrä riippuu paljolti siitä, millaisessa kontekstissa paikallista asukastoimintaa tarkastellaan. Tampereella kaupunkilaisaktivismiin on opittu suhtautumaan avoimemmin muutaman viime vuoden aikana. Tiedotusvälineiden myötämieliseen asenteeseen on epäilemättä vaikuttanut sekin, että yhteydenotot toimituksiin tulivat yleensä yliopistoilta, jotka mielletään hankkeen uskottavuuden takeeksi. Mikäli raatilaiset olisivat lähesytyneet toimituksia ”tavallisina kansalaisina”, toimitusten reaktio olisi luultavasti ollut toisenlainen.

Journalismin merkitys raatityöskentelylle ei rajoitu siihen, että viestimien avulla raadit ovat voineet tehdä ideoitaan laajemmin tunnetuksi. Miltei yhtä olennaista raatilaistille on ollut päästä konkreettisesti vaikuttamaan siihen, mistä aiheista uutisia tehdään ja millaisia näkemyksiä heitä itseään koskevista asioista esitetään paikallisissa tiedotusvälineissä. Samalla kun osallistujat ovat olleet tyytyväisiä saamaansa julkiseen huomioon, he ovat analysoineet varsin tarkasti uutisjournalismin käytäntöjä ja niiden puutteita. Tällä tavoin oma osallistuminen on lisännyt paitsi raatilaisten kiinnostusta paikallisuutisointiin myös heidän kriittisyyttään tiedotusvälineitä kohtaan.

Teknologiatonta julkisuutta

Raatien verkkosivujen ja satunnaisten lehti- ja radiojuttujen lisäksi molemmat asukasraadit ovat ajoittain pyrkineet hyödyntämään myös ”teknologiatonta julkisuutta” ottamalla osaa paikallisiin tapahtumiin ja järjestämällä kasvokkainkohtaamisia paikallisten asukkaiden ja virkamiesten kanssa. Raatien halu toimia ilman välittäviä rakenteita kumpusi siitä, etteivät ne olleet onnistuneet virittämään keskustelua omista esityksistään verkkosivujen tai satunnaisen uutisoinnin avulla. Raadit lähtivät siis hakemaan toreilta ja turuilta sitä, mitä teknisesti välitetyistä julkisuudesta puuttui: keskustelua. Keskustelulta raatilaiset odottivat paitsi perusteltuja arvioita esittämistään ajatuksista, myös vastauksia siihen, kuinka edustaviksi ja uskottaviksi raatien esitykset on koettu.

Kouvossa julkisen huomion ja edustavuuden ongelmiin reagoitiin levittämällä taloihin lehtisiä asukasraadin toiminnasta ja sen tavoitteista. Raati alkoi myös syksyn aikana ilmoitella kokouksistaan paikallisissa sanomalehdissä. Näiden markkinointitempausten ansiosta raateihin saatiin muutamia uusia jäseniä, mikä vähensi jonkin verran raatilaisten epäilyjä omasta edustuksellisuudestaan.

Myös Tesoman raati teki itseään tunnetuksi omalla asuinalueellaan ilmoitusten avulla. Raatilaiset osallistuivat myös vuosittain järjestettävään kotiseututaapahtumaan, Tesoma-päivään, rakentamalla oman esittelykojun. Kojulla esiteltiin raadin toimintaa, keskusteltiin asukkaiden kanssa lähiön kehittämisestä sekä kerättiin näiltä ehdotuksia ja palautetta. Tesoman raati on ollut vuoden mittaan järjestämässä myös paikallisia siivoustalkoita ja taloyhtiöiden edustajien välisiä kokouksia. Näiden tapahtumien tarkoituksena on ollut luoda toiminnallisia yhteyksiä paikallisten asukkaiden välille.

Vuoropuhelun luomisessa Lehtomäessä ja Tesomalla on valittu hiukan erilaiset strategiat. Kouvolassa raati onnistui hieman tahmean alun jälkeen luomaan lopulta varsin toimivat keskusteluyhteydet kaupungin hallintoon. Niinpä raatilaiset ovat järjestäneet varsin säännöllisesti tapaamisia virkamiesten kanssa. Lehtomäen raati on muun muassa esitellyt teknisen toimen virkamiehille ideoita alueen liikenneongelmien ratkaisemiseksi sekä alueen viihtyvyyden lisäämiseksi. Esittelyn ansiosta raadin ideoita on käsitelty kaupungin teknisessä lautakunnassa, minkä jälkeen raatilaiset ovat käyneet keskustelemassa virkamiesten kanssa uudelleen lautakunnan päätösten perusteista.

Lehtomäen raadin omaksuma neuvottelulinja on johtanut kohtuullisen hyviin tuloksiin. Suorien kontaktien ansiosta raadit ovat saaneet suoran palautteen ehdotuksistaan. Samalla raatilaiset ovat kyenneet luomaan luottamukselliset suhteet asioita valmisteleviin virkamiehiin. Suoran yhteyden ja luottamuksellisen keskustelun kääntöpuolena on kanssakäymisen rajattu julkisuus. Se mitä keskusteluista seuraa ja miten sen tuloksia tulkitaan, jää paljolti osapuolten omalle vastuulle. Raatilaisten tulkinnat näistä tapaamisista on käsitelty aina vähintään kahden kertaan. Ensiksi virkamiesten kanssa keskustelleet raadin edustajat kertovat tapaamisten kulusta muille raatilaistille. Tämän jälkeen asiasta on kerrottu vielä raadin kotisivuilla. Se millä tavoin virkamiehet esittävät tapaamisten tuloksia eteenpäin, on käytännössä heidän omassa vallassaan.

Tesomalla luontevia keskustelutilanteita ovat olleet alueen yleissuunnitelman esittelytilaisuudet. Raadin johdonmukaisena tavoitteena on ollut saada tilaisuuksiin oma puheenvuoro ns. virallisten alustusten rinnalle. Näihin ehdotuksiin on vastattu vaihtelevasti. Ensimmäisellä kerralla raadin ehdotus torjuttiin ja tilaisuus päätettiin järjestää avointen ovien periaatteella ilman virallisia alustuksia. Toisella kertaa raadin pyyntö hyväksyttiin. Raatilaisten käsitykset keskustelutilaisuuksista ja niiden annista ovat olleet ristiriitaisia. Kokemusten perusteella on vaikea päätellä, kannattaako asukkaiden pyrkiä kohtaamaan virkamiehiä julkisissa keskustelutilaisuuksissa vai ei.

Osittain juuri "teknologiattomilla julkisilla paikoilla" kiteytyneiden jännitteiden takia Tesoman raatilaiset suhtautuvat uusiin asukasosallistumisen keinoihin kriittisemmin kuin esimerkiksi Tampereen kaupungin asettama osallistumistyöryhmä, jonka mukaan asukasraatitoimintaa tulisi laajentaa Tampereella.¹⁰ Raatilaiset uskovat, että ilman virallisen toimijan leimaa asukasraadin vaikutusmahdollisuudet ja uskottavuus olisivat jatkossa melko vähäiset. Asukasraadin aktiivit ovatkin jo ryhtyneet toimiin oman kaupunginosayhdistyksen perustamiseksi. Heidän tarkoituksenaan on jatkaa myös oman paikallisen verkkosivuston ylläpitoa Mansetorilla.

Kouvolassa on myös pohdittu raadin edustuksellisuuden rajoja. Lehtomäessä näkemykset raadin saavutuksista ovat olleet positiivisempia kuin Tampereella. Lisäksi raatilaiset katsovat, että heidän työnsä on vielä kesken. Tästä syystä raati on halunnut lykätä päätöksiä asukastoiminnan jatkamisen muodoista myöhempään ajankohtaan.

Juuri keskusteluyhteyksien luominen näyttäisi olevan ”teknologiattoman julkisuuden” vahvuus. Paikallisissa tapahtumissa ja tapaamisissa raadit onnistuivat välittämään tietoa toiminnastaan ja keräämään palautetta ehdotuksistaan. Näillä julkisilla tiloilla syntyi myös eri tahojen kesken vilkasta dialogia, jonka virittäminen osoittautui hankalammaksi verkossa ja perinteisissä tiedotusvälineissä. Kasvokkaiskeskustelulle rakentuneet tilanteet asettivat kuitenkin kovia vaatimuksia raatilaisten kommunikatiivisille ja poliittisille taidoille.

Pääseekö puun ja kuoren välistä pois?

Tässä artikkelissa on tarkasteltu erilaisia viestintävälineitä ja niiden käyttöä paikallisessa poliittisessa toiminnassa. Asukasraatien yritykset tuottaa omia verkkosivuja, hankkiutua yhteistyöhön paikallisten viestimien kanssa ja toimia ”teknologiattomissa” julkisissa tiloissa sisälsivät ehkä enemmän vaikeuksia kuin suoranaisia onnistumisia. Kokeilu kuvaa, kuinka julkisuudesta voimaa omalle osallistumiselleen hakevat kansalaiset joutuvat toimimaan ikään kuin puun ja kuoren välissä.

Toisaalta raatien julkisuuspyrkimyksiin sisältyy paljon positiivisiakin kokemuksia. Kaikista käytännön vaikeuksista huolimatta verkko osoittautui oivaksi välineeksi esittää ja edistää asukasraatien harkitsevaa pohdintaa, deliberaatiota. Verkkoon tallennetulla materiaalilla asukkaat loivat itsestään kuvaa kansalaisina, mikä motivoi heitä jatkamaan vaikuttamista. Verkkojulkaiseminen toi myös uudet esittämisen tavat raatien ulottuville. Verkolle tyypillisten lajityyppien – raatien tapauksessa erityisesti karttojen – hyödyntäminen auttoi raateja artikuloimaan omia näkemyksiään ja viestimään niitä uskottavasti mm. kaupunginosien suunnittelusta vastaaville virkamiehille.

Asukasraatien verkkosivut syntyivät paljolti hankkeen tutkijoiden avustamina. Syynä tähän oli ennen muuta ajan rajallisuus ja poliittisen osallistumisen edellyttämä työnjako. Raatien päätös jättää julkaiseminen tutkijoille ei tarkoita, etteivät ne kykene ottamaan verkkoa haltuunsa tai että ne eivät ole kiinnostuneita uudesta viestintäteknikasta. Pikemminkin kyse oli strategisesta valinnasta, jonka lähtökohtana oli raatien pyrkimys keskittää huomionsa asioiden pohdintaan.

Verkon suurimmaksi ongelmaksi muodostui raatisivujen marginalisoituminen. Paikallisista olosuhteista ja strategisista linjanvedoista johtuen todennäköisesti vain pienehkö määrä ihmisiä löysi raatien kotisivuille ja vain harva jakoi kommentoida raatien ehdotuksia. Verkkosivuista ei siten tullut julkista pääomaa, mikä oli tällaisen Internet-foorumin perimmäinen tavoite.

Muut tiedotusvälineet auttoivat asukasraateja tekemään toimintaansa laajemmin tunnetuksi. Yhteistyö paikallisten tiedotusvälineiden kanssa onnistui melko hyvin. Ensimmäisiä kertoja mediaa lähestyttäessä tiedotusvälineiden huomio kiinnittyi enemmän tutkimusprojektiin, mutta vähitellen raadit onnistuivat keräämään median huomion itseensä. Valtaosassa tamperelaisista sanomalehtiarikkeleista tuotettiin dialogia raatilaisten ja paikallisten virkamiesten välille. Huomionarvoista on, että näissä jutuissa lehdet asettuivat järjestelmällisesti asukkaiden kannalle, painottivat enemmän niiden näkemyksiä ja vaativat hallintoa arvioimaan asukkaiden ehdotuksia.

Raadit yrittivät täydentää julkisuuspyrkimyksiään myös julkisilla paikoilla: käyttämällä puheenvuoroja suunnittelukokouksissa, sopimalla tapaamisia virkamiesten kanssa ja järjestämällä keskustelutilaisuuksia paikallisille asukkaille. Joskus näissä julkisissa tiloissa, kuten juhlasaleissa ja kokoushuoneissa, ajaututtiin ti-

lanteisiin, joissa ei voitu ohittaa kysymystä siitä, ketä raatilaiset edustavat ja kuinka vahvaa kannatusta he nauttivat.

Raatien hankkimassa julkisuudessa edustuksellisuuden vaatimus ei osoittautunut lainkaan ehdottomaksi. Omien verkkosivujensa lisäksi raatilaiset pystyivät argumentoimaan myös paikallisissa viestimissä, että ilman muodollista organisaatiotakin voi esittää mielipiteensä ja vaikuttaa. Se että Tesoman raati on jo lähtenyt järjestäytymisen tielle ja Lehtomäessäkin sitä harkitaan, kertoo siitä, että kunnallisessa demokratiassa asukkaiden osallistumisen ehdot asetetaan tiukemmin.

Viihteet

- 1 <http://www.vyh.fi/asuminen/ajankoht/halstrat.htm> (linkin toimivuus tarkastettu 27.3.2003).
- 2 <http://mansetori.uta.fi> (tarkastettu 27.3.2003).
- 3 <http://mansetori.uta.fi/aiheita/tesomanraati> (tarkastettu 27.3.2003).
- 4 <http://www.kouvolaregion.fi> (tarkastettu 24.3.2003).
- 5 <http://www.allmap.net/lehtomaki/main.asp> (tarkastettu 27.3.2003).
- 6 Helsingin Maunulan verkkosivuille on rakennettu palautejärjestelmä, jossa alueen asukkaat voivat merkitä kartalle miellyttäväksi tai epämiellyttäväksi kokemiaan paikkoja. Käyttäjien merkitsemät kohteet näkyvät kartalla erivärisinä pisteinä. Pisteitä klikkaamalla verkon käyttäjä saa näkyviin merkitsijän kirjoittamat perustelut (ks. <http://www.kaupunginosat.net/maunula/kartta/kartta.html>) (tarkastettu 24.3.2003).
- 7 <http://www.tampere.fi/mielipid/tesoma/index.htm> (tarkastettu 24.3.2003).
- 8 <http://www.tampere.fi/viy/tiedote/02/infocity2002.pdf>; Tilastokeskus (2002).
- 9 Tesoman raadista julkaistut jutut on koottu asukasraadin kotisivuille (ks. <http://mansetori.uta.fi/aiheita/tesomanraati/raatijulkisuus.htm>) (tarkastettu 24.3.2003).
- 10 <http://www.tampere.fi/osallistu/tyoryhma/raportit.htm> (tarkastettu 25.3.2003).

Kirjallisuus

- Barber, Benjamin (1984)
Strong Democracy. Participatory Politics for the New Era. Berkeley: University of California Press.
- Becker, Ted (1981)
Teledemocracy: Bringing power to the people. Futurist, December, 6–9.
- Bryan, Cathy & Tsagarousianou, Roza & Tambini, Damian (1999)
Electronic Democracy and the Civic Networking Movement in Context. Teoksessa Tsagarousianou, Roza & Tambini, Damian & Bryan, Cathy (toim.) Cyberdemocracy: Technology, Cities and Civic Networks. London: Routledge, 1–17.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997)
Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. Tiedotustutkimus 4/1997, 4–21.
- Heinonen, Ari & Mäkinen, Maarit & Ridell, Seija & Martikainen, Ari & Halttu, Mika & Sirkkunen, Esa (2000)
Verkkotorilla. Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Journalismin tutkimusyksikkö, sarja C33/2000.
- Kitzinger, Jenny & Barbour, Rosaline (toim.) (1999)
Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice. London: Sage.
- Lunt, Peter & Livingstone, Sonia (1996)
Rethinking the focus group in media and communication research. Journal of Communication 46:2, 79–98.
- Murdock, Graham (1992)
Citizens, Consumers and Public Culture. Teoksessa Skovmand, Michael & Schröder, Kim-Christian (toim.) Media Cultures: Reappraising Transnational Media. London: Sage, 17–41.
- Peters, John (1999)
Public Journalism and Democratic Theory: Four Obstacles. Teoksessa Glasser, Theodore (toim.) The Idea of Public Journalism. New York: Guilford Press, 99–117.
- Pekonen, Kyösti (1999)
Politiikkaa urbaanissa betonilähiössä. Jyväskylä: SoPhi.
- Pietilä, Veikko (2001)
Yleisönosasto ja internet keskusteluareenoina. Tiedotustutkimus 2/2001, 18–33.
- Ridell, Seija (2000)
Kansalaisjulkisuuden kokeilua verkossa. Mansefoorumi ja paikallisen julkisen viestinnän käytännöt. Teoksessa Heinonen, Ari et. al. 2000, 57–98.
- Roivainen, Irene (1999)
Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Sassi, Sinikka (2000)
Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. Helsingin yliopisto: Viestinnän laitos.
- Staffans, Aija & Rantanen, Heli & Zielinski, Jorma (1998)
Asukkaat verkossa – vaan ei satimessa. Raportti Kotikatu -projektista. Helsingin teknillinen korkeakoulu: Arkkitehtiosasto.
- Tilastokeskus (2002)
Kulttuuritilasto 2001. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tsaliki, Liza (2002)
Online Forums and the Enlargement of Public Space: Research Findings from a European Project. Javnost – The Public 9:2, 95–112.